

СВІТОВИЙ ПОЕТ ШЕВЧЕНКО: ДжЕРЕЛА І НАСЛІДКИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (31).

Тамаш Ю. Світовий поет Шевченко: джерела і наслідки; 16 стор.; кількість бібліографічних джерел –; мова – українська.

Анотація. Шевченко, на відміну від інших європейських романтиків національного типу, – весь Схід без Заходу, без так званого романтичного ірраціоналізму, не тільки щодо свого зв'язку з народом і фольклором, але і в літературнім формуванні, поезиці, міфології і комунікації зі світом. Перший раз Захід не суперіорний, бо не впливає на Схід, бо тут Схід – первісна і окрема аналогія історично-типологічна Заходу, так би мовити, рівноправна, хоч і самотня. Там, де Шевченко мав перевагу в джерельності, він втрачав у комунікативності зі світом, зокрема з тим ширшим від слов'янського Сходу. Проте Шевченко – великий поет в тому значенні, яке вкладав Гете, висловлюючись про світову літературу: світова література – сад з найкращими стеблами і з деревами глибокого кореня з національних літературних садів. Шевченкове стебло видно, воно шумить, а його голос і сьогодні не гасне, як не згасає голос дівочий і солов'їний в його пісні-поезії «Садок вишневий коло хати».

Ключові слова: Духнович, Шевченко, Костельник, мовні традиції, Йолес, коломийковий вінок, ліричні іскри.

* * *

Тарас Шевченко, Олександр Духнович і Гавріл Костельник заклали фундаменти трьох мовних, літературних і культурних традицій, котрі, в національному сенсі, розгалужуються на руснацьку й українську, без огляду на спільність у їхніх взаємозв'язках, за котру персонально визначиться кожний Руснак чи Українець, чи Руснак/Русин/Лемко/Українець. Тому в цій праці говориться про три згадані традиції, уточнюються взаємини регіональної і національної ідентичності і на прикладі творчості Гавріла Костельника, Михайла Ковача й Дюри Папгаргая згадуються та конкретизуються життєві горизонти, в яких існує і живе руснацька література в колишній Югославії.

*

У типології значень М. Бакоша історично-генетична вартість літератури Духновича велика, зокрема, з точки зору функції національного переосвінювання, ще й метатекстуальна; сьогодні, в першу чергу, нас цікавить актуальна вартість Духновичевої літератури. Для того, щоб ґрунтовніше розглянути й проаналізувати згадане, порівняємо творчість Духновича з творчістю Костельника і Шевченка на трьох рівнях: мова, національна орієнтація і поетика.

Розглядаючи митців у культурному контексті, бачимо, що всі три письменники належать до періоду розпаду панславізму; періоду створення нових слов'янських націй і, зокрема, висловлюють можливі шляхи утвердження руснацької традиції, в той же час пов'язаної із ще все аморфною, східнослов'янською або менш-більш нестабілізованою русинською чи українською мовною, літературною і культурною традицією/традиціями. При цьому Шевченко (1814–1861) і Духнович

(1803–1865) живуть в приблизно один і той же час, розділені між Російською імперією і Габзбурзькою монархією, без можливості будь-якої комунікації та співпраці, хоча поезію починають писати приблизно в один час: Шевченко – 1837, а Духнович – 1829 року. Проте Гавріл Костельник (1886–1948) живе і творить майже століттям пізніше, з'являючись в літературі 1903 року. Але незважаючи на те, що Шевченко і Духнович виражають слов'янське – XIX, а Костельник першу половину XX століття, незважаючи на те, що перші два належать світові усної цивілізації, так, як описано А. Лордом, а частково і світові друкованої, так, як її описує М. Меклуан, а Костельник – світові друкованої (усна на вимірані) і технологійної, між ними вирішально переламуються і відображають питання і можливості стабілізації (уніфікації й розгалуження) руснацької та української мовної, національної, літературної традиції/традицій.

І для Духновича, і для Шевченка, і для Костельника характерним є *полілінгвізм*. Духнович писав язичієм або по-карпаторутенськи, а одночасно й латинською, угорською, словацькою мовами; Шевченко писав російською і українською, а Костельник руснацькою, хорватською й українською. Для всіх трьох *характерний пошук природної або оптимальної, попри нестабільність, мовної практики, продиктованої розпадом панславізму, належністю до різних державотворних мовних практик, де російська, латинська й угорська ведуть боротьбу за першість, попри нестабільність національної ідентичності Русинів у царській Росії, на Пряшівщині та Південній Угорщині, відтак і нестабільність руснацької й української мов.*

Духнович писав мовою, якою жодна частина народу не розмовляла як природною мовою, званою від народження, все одно, чи мова йде про діалект, чи про стандартну літературну мову,

кодифіковану на основі природної говірки. Особливо важливо, що Духновичева штучна, книжна або вчена мова весь час існувала лише в індивідуальних реалізаціях поодиноких закарпатських/прикарпатських учених, частково письменників, котрі слабо володіли як церковнослов'янською, так і російською мовами, що були мовами писемної, освітньої традиції в основі Духновичевого язичія і язичія інших закарпатських/прикарпатських русинських письменників. Духновичів полілінгвізм у кінцевому результаті віддав перевагу штучній або метамові, суміші книжної й народної мов, так що ствердно можна говорити про Духновичеву метамову і метакультурну писемну, освітню чи ніби освітню традицію, так як і в слов'янських народів у такому сенсі можна говорити про метамову та метакультурну традицію іліризму або слов'яносербства. Загалом, можна говорити про південнослов'янську або східнослов'янську утопію, яка в південнослов'янському просторі зникла, а в східнослов'янському залишається, якщо русинство буде синонімом східнослов'янської єдності, а не карпаторутенства як автохтонного ідентитету в площині етнологічної примордіяльності (одвічності). Саме це, під виглядом етнології та історії, нинішні політики і хочуть зреалізувати, хоча навряд чи мають шанс, між іншим і тому, що це є поверненням назад для тих народів, котрі східнослов'янську диференціацію на сучасні східнослов'янські природні і стандартні, і літературні мови вже залишили позаду. Наскільки зусилля взяти язичіє за стандартну літературну мову майбутніх карпаторутенів як нової центральноєвропейської нації є історично, мовно і культурно ретроградним та утопійним процесом – покаже час. Зрештою, ми особисто не віримо, що це робиться з метою захисту руснацького культурного і національного ідентитету. Піднесення язичія на рівень стандарту мови нової нації, особливо намагання відкинути східнослов'янську кирилицю, а запровадити латинський алфавіт з метою в такий спосіб нібито більш чітко підкреслити приналежність руснаків європейському Заходу, а не європейському і слов'янському Сходу, є чистою політизацією, яка зраджує історичну традицію, згідно з якою руснаки, навіть якщо будуть окремою європейською нацією, не можуть заперечити, що десять століть були слов'янським Сходом. Тим паче такі зусилля заперечують Духновича як провідного автора стабілізації русинської закарпатсько/прикарпатської традиції. Духнович сам у вірші «Вручание» писав: «На аз-буцѣ первый мой пот / З молодого чела тек», а в «Голосу радости» звучить заперечно однозначна Духновичева думка про єдність русинів з обох боків Карпат: «Также само веселися, если там / Час веселый, Галичане, грает вам; / Вот, як нынѣ, уверѣные шлем до вас: / Что Карпаты не разлучат вѣчно нас». Тому нинішні зусилля латинізувати руснацьку абетку, фальсифікація історичної

традиції та подальше політизування русинського питання служить не захисту ідентитету, а відокремленню карпаторусинів від слов'янського Сходу і від легітимного історичного простору. Натомість науково доведено, що історичний редукціонізм є методологічним порушенням і стосовно історичної науки, і стосовно політики, яка повинна спиратися на історичну правду та факти, якщо хоче бути довговічною. Нарешті це б мало означати, що будемо мати східних русинів і західних русинів, тобто карпаторутенів. В такому разі, Духнович залишається східним русином. А на язичію сьогодні котрий то народ, без огляду на те, вчений він, чи ні, розмовляє? Мовою Шевченкової і Костельникової літератури, навпаки, живі люди, від п'ятдесяти мільйонів до двадцяти тисяч сьогодні користуються і навіть якщо не вивчали цієї мови у школі. Ось в чому різниця між штучною і природною мовною і культурною традицією, між живими і мертвими поетами.

Шевченко у своєму білінгвізмі також один час блукав між російською й українською (тоді малоросійською) мовами. Однак його білінгвізм (двомовність) для того часу зрозумілий, бо процес східнослов'янської мовної диференціації ще не був закінченим: білоруська й українська мови два століття були увімкнені в суглоб «залишку» східнослов'янської мовної маси (російська мова перша стала незалежною і отримала державотворну функцію, котра, повторно, віками, по сьогодні, із державною репресією буде гнітити українську і білоруську мови). Як наслідок, писання малоруською мовою, особливо якщо нею друковані книги, загрожувало багатьма літами царських тюрем. У Шевченків час, зрештою, по-українськи розмовляють селяни, кріпаки, незважаючи на їхню чисельність, а інтелігенція, як і у всіх русинів, здобуваючи освіту, найчастіше тратила національну самобутність на користь державотворних націй. Тому Шевченків «Кобзар» і сьогодні є Біблією української нації, основним інтегративним фактором мови і нації, важливим особливо для тих націй, котрі не мали своєї держави, а хотіли зберегти і зміцнити національний ідентитет. Однак сьогодні монета і культура сильніші захисники національного ідентитету від інструментів слабкої держави. Так по сьогодні Шевченка живим поетом творить п'ятдесятмільйонний народ, який і під тиском русифікації по містах, по селах розмовляє українською як природною мовою. Потомки кріпаків потребують «Кобзар» як українську Біблію.

Саме Костельник на початку двадцятого століття зазначав, що належить писати так, як його односельці. Керестурці, отже, розуміють мову діалекту, точніше, – живу, тобто природну мову, незважаючи на зневажання вчених і державотворців, що ніби то є «цуцекова» мова (меншовартісна). Це, на мою думку, дало тривалість і Костельниковій літературі, і мові русинів Південної Угорщини, донедавна Югославії, щоб двадцятитисячна

популяція вижила два з половиною століть, що є яскравим прикладом життєздатності зовні звичайних історичних феноменів. Таке Костельникове визначення, зрештою, 1923 р. приведе до кодифікування мови ідилічного вінка «З мого валала» (1904 р.) на рівень наймолодшої стандартної слов'янської літературної мови, а в глобальному масштабі слідуватимуть кроки зміцнення регіональних ідентичностей. Писання літератури на діалектах з середини вже оформлених європейських мов і націй, від провансальської поезії французького поета Містрала на початку двадцятого століття до кайкавської поезії хорватського поета Крлежи в середині двадцятого століття. Костельник буде практикувати й описувати і мовний, і культурний, і національний ідентитет Русинів Південної Угорщини як руснацький регіональний ідентитет зсередини українського як верхнього культурного і національного ідентитету. Науково обґрунтовано це ствердив Вячеслав Миропольський 1931 р.¹

З точки зору національної орієнтації і Духнович, і Шевченко, і Костельник ніколи не заперечували, що вони за походженням переважно є русинами – Угорської Русі або Карпаторусі; Духнович до української свідомості та ідентитету так і не дійшов, Шевченко все життя за українську мову боровся словом і ділом, а Костельник був руснак і українець, в той же час не перестаючи бути руснаком і коли був українцем.

Вже сказано, що стосовно національної орієнтації Духнович вживав етноніми карпаторуси і угроруси, а також русини і руснаки (не українці), тобто географічні детермінанти типу Галичани, Подоляни. З Шевченком не спілкувався, а у творах і Шевченка, і Духновича нема ніяких слідів, що вони знали один одного. Межі між імперіями були настільки глибокими, що русини з обох боків Карпат не могли координувати дії по зміцненню взаємної інтегральної тождності, внаслідок чого і донині існують маніпуляції та політизації різних державотворних центрів, до яких тяжіють державними кордонами розділенні частини русинського, тобто українського етнічного простору. В Духновичів час Шевченкова боротьба за українську ідентичність тільки починалася, а з боку влади була піддавана гонінням як ересь, так що він, в пісні Отечество міг безнадійно заспівати:

Откуду ты, чѣм несчащен?

Гдѣ твоя Отчизна,

Гдѣ оставил ты Родину? Гдѣ твоя Дѣдизна?

Что то значит Отечество? Я того не знаю,

Что Дѣдизна, и Отчизна, то не понимаю.

Что до того, мнѣ, немного, гдѣ я ся народил.

Я тутейшій, и тамошній,

гдѣ ся хлѣбцем сродил.

У цих віршах сьогодні не тяжко упізнати клаптикове гасло «Дом там, дзе розум», або там, де є хліб, котре одна з національних організацій руснаків в Сербії – Руска матка – взяла за своє. На жаль, для людини без батьківщини, розуму, як і хліба, завжди менше, ніж повинно і може бути. Духнович, а пізніше його наступники, які забувають досвід і повчання півтора століття після Духновичової смерті, можуть тільки ще глибше губитися і блукати в історії. Мертвих не можливо оживити, особливо не мертвою мовою і на прикладі мертвих, котрі саме через втрачений контакт з живими потоками історії заблукали серед мертвих поетів. А саме так стоїть справа з Духновичем у порівнянні з Шевченком і Костельником.

Українці довго були без держави, а за екстремними думками вони й сьогодні не мають незалежної держави, незважаючи на проголошення незалежності 1991 р. В українців національна ідентичність найуспішніше зміцнювалась із зміцненням культурного ідентитету. Тому Шевченка можна вважати батьком нації.

Костельникове становище стосовно національної орієнтації таке, що він водночас був і русин/руснак, і українець. А це виявилось дуже продуктивним, незалежно від сучасних політизацій, із якими Костельників регіоналізм (прямий зв'язок Керестур-Львів і одночасний подвійний статус та ідентитет так і померені) не хочуть бачити у його повній правді, і ще кажуть, що Костельник автоматично, коли став українцем, перестав бути руснаком, що не є правдою.

Шукаючи спільну ознаку поетики Духновича, Шевченка і Костельника, я підкреслюю в першу чергу їх стабілізуючу функцію незавершеного або запізненого романтизму – національного романтизму – і в більшій чи меншій мірі запізнення за європейським та і слов'янським романтизмом, і коли йдеться про український і ще більш про руснацький романтизм. Дослідження причин цього запізнення за слов'янським романтизмом ускладнюють і різні заходи освіти, і переломлення європейської та філософської традиції крізь поетику тут аналізованих творчих опусів.

Поетика Духновича, людини освіченої в традиції *latini humanitatis*, свідчить, що він практикує знання і конвенції п'ятнадцятистолітньої християнської поезії в час виникнення сучасних європейських та і слов'янських націй із сучасними європейськими та і слов'янськими мовами і національними романтизмами, які спираються на фольклор окремих народів. У тому сенсі він запізнюється за поточними тенденціями Європи, але одночасно, будучи руснаком, належить народові, який в його час не був державотворним, він намагається догодити і державотворним культурам того часу – як властиво стандартам освіченої людини, і в той же час зберегти джерельний зв'язок із своїм популістським корінням. Тому його поетика – це суміш принципів класицизму, просвітництва і

¹ Вячеслав Миропольський, *Габор Костельник*, Переклад з Дзвонів, Львів, 1931, 1-16.

важко артикульованого (сформульованого) національного руснацького романтизму; він у глибині історії упізнає основні клітинки нових культурних і національних кристалізацій, але не може поклатися на власну національну державу, та навіть якщо боротьба за неї не зовсім прихована, однак про неї не сміє говорити. Національний руснацький романтизм в текстах приглушений конвенціями вченої давньої християнської традиції. Основа Духновичової поетики класицистична, але лише в тій мірі, в якій священник міг бути світовою людиною, у ній прориваються конвенції й функції світової історичної особи просвітника і руснацького національного романтика.

Менш освічений і менш соціально пов'язаний кріпак, зокрема після викупу з кріпацтва, Шевченко безпосередньо спирається на мову, міфологію та усну українську пісню. Включаючи в цю основу вимоги ще актуального, хоча в українців уже дещо й запізненого національного романтизму, добрий знавець історичної реальності, яку хотів змінити високим піднесенням національних прав та ідеалів українського народу, Шевченко є типовий європейський, слов'янський, русинський і український національний романтик. На нашу думку, важливо, що для Шевченка не було суперечливим чи обмежувальним одночасно бути і русином, й українцем. У той же час Шевченкова поетика виконувала історичну функцію стабілізації національної самосвідомості без підтримки власної національної держави.

Не відмовляючись від свого регіонального статусу – а це тенденція кінця дев'ятнадцятого і початку двадцятого століття між європейськими націями – Костельник з власним регіоналізмом долає обмеження і Духновича, і Шевченка, але залишається в пастиці як письменник поетики пізнього романтизму і католицької літератури, сильно конфронтований з поетикою модернізму й авангарду, про що я вичерпно писав у монографії про Костельника. Переламуючи кризу свій регіоналізм практично всю європейську літературу й філософську традицію, Костельник, можна сказати, і в статусі запізненого бачко-руснацького романтика не був епігоном, він був універсальним ліриком і європейським релевантним філософом томистичної орієнтації. Протягом чотирьох десятиліть життя у Львові, Костельник ніяк не міг бути прихильником модернізму й авангарду в першій половині двадцятого століття. Львів представляє український вираз європейської класичної культури, починаючи з ранньої ренесансу до центральноєвропейської сецесії. У порівнянні з Духновичем і Шевченком, стосовно поетики Костельник – складніша творча особа, і без огляду на можливі дискусії про мертвих і живих поетів, про штучні і природні мовні й культурні традиції, Шевченко тут має краще становище від Духновича та Костельника і тому, що оцінка літератури тут не є лише естетичним і літературним, але і соціальним

фактом (за Шевченком йде більш ніж п'ятдесят мільйонів живих людей, за Костельником двадцять тисяч живих, а за Духновичем горсточка живих, котрі намагаються оживити сотні тисяч мертвих).

Зрештою, мені здається, що можна припустити наступні висновки: *Духнович живий поет тільки у функції відродження політичного русинізму, тобто, на підставі метамови та метатекстуальної традиції, можливості створення нової русинської нації і держави*. Наскільки Костельник літературно, тобто поетично, живіший, нехай підтвердить писання одного й іншого, побудоване на топісі колосків пшениці:

Духнович: Так младец двігаєт / Головку порожну, А мудры склоняєт / От розума важну, / Так молодой хлопец / За вѣтром бѣгаєт, / А премудрый старец / Хвалы убѣгаєт.

Костельник: Чом ступорчиш вше так пишню главу, / Чом ше дзвигаєш, и вше сцєш буц висши? / Не знаєш оздаль тей висоти славу: / Ліхи класок полни вше надвисши?!

Костельникова перевага над Духновичем – то перевага конкретизованої рефлексії на прозорі повчання. Намагаючись аргументувати, чому шлях розвитку й історично-генетична вартість Духновичової літератури більша від актуальної, закінчуємо з переконанням, що Духнович сьогодні мовно і літературно мертвий поет.

* * *

Український і югославський контексти руснацької літератури мають і своє давнє коріння. Коріння давньої української традиції дійшло до простої форми, названої коломишкою, але як мистецтво слів (вірш, строфа, жанр), а не як танець, про що руснацькі миряни, зазвичай, думають, коли згадують коломишка.

Про коломишку існує численна література, переважно написана з точки зору теорії вірша і строфи. Коломишка, однак, і вірш, і строфа, але також і літературний жанр, а це недостатньо теоретично обґрунтовано, так що й донині не ясні, для мене очевидні, теоретичні наслідки бачення коломишки як літературного жанру. І далі: коломишка, можливо, є десятою Йолесовою однорідною формою.

Коломишка одночасно і мікро- і макроструктура, так що її можна описати як коротку пісню з одного двовіршу, або одного чотиривіршу широко розмаїтого змісту. Можна сказати, що всі людські почуття і ситуації в ній мають свій вираз. Записана в шістнадцятому столітті, вона не тільки весела пісня плиткового змісту, яка виникла в результаті розпаду обрядової поезії, як це зазначав Сумцов, але вона і закінчений короткий ліричний текст, створений мовною інтенсифікацією в плані мікроструктури, як і композиційно витворена стабільна макроструктура. Коломишка жила і живе паралельно з обрядовою поезією, вважає Гнатюк, так як живуть прислів'я і загадка, хоча вона часто

знаходиться і в ланцюговій усній і писаній поезії, в першу чергу українською і російською мовами, від Шевченка до Тичини і від Костельника до Ковача. Метрична структура коломийки дуже різноманітна. Є близько п'ятдесяти реалізацій, хоча останнім часом вона стабілізувалася, так що легко розпізнається як чотирнадцятискладовий вірш (4+4+6) в одному рядкові або в двох, залежно від запису в усній та індивідуальних рішень в писаній поезії. В теорії коломийка відома ще і як шевченківський вірш. Коли в Шевченка прочитаємо: *Тяжко матір покидати / У безверхій хаті, / А ще гірше дивитися / на сьози та лати*, а в Костельника: *Надалеко ивет ци шицокморйо едно красне, / Стриберно ше прелівує, як стрибло є ясне, / По нім як кед би плівали чамци за чамцями, / Шорую ше марадики за марадиками* – тоді, в першому випадку, маємо в обсязі вірша дві коломийки, а в другому випадку – чотири коломийки; у розмірі строфи – знову чотиривірш, хоча в першому випадку звукова реалізація насправді є реалізацією двовірша. Поза контекстом Шевченкової поеми «Сон» і Костельникового ідилічного вінка «З могого валала» згадані вірші можна зрозуміти і сприймати як закінчені невеликі ліричні пісні. Саме тому необхідно послідовно відрізнити віршовий, строфічний, відносно генеалогічний аспекти розгляду коломийки. Недбалість в горизонтах зацікавленості була перешкодою теоретикам бачити те, що мені, більш поетові, ніж теоретикові вірша, здається очевидним, а саме те, що коломийка є Йолесова десята однорідна форма. Ось чому.

Теорія Йолеса і розрізнення однорідних форм, з далекого 1930-го року, в кожному разі представляє один з літературно-теоретичних фундаментів у пов'язуванні творчої роботи мови і зовнішньої дійсності. Згущування мови до літературного жанру, усвідомлення, що література ніколи не відбувається як література сама собою, але завжди як конкретний літературний жанр; що жанр є втіленням традиції, а саме: чим старша, вона більш стабільна; що кожна однорідна форма завжди повинна мати чітко визначену соціальну функцію, за якою, наприклад, легенда є посібником етики, а загадка – тестом мудрості і визнання життєвого досвіду, визнання дороги по навмисно засипаних, але все-таки доволі позначених слідах – все це і сьогодні є критерієм, за яким необхідно бачити ознаки коломийки як десятої Йолесової однорідної форми.

Те, що коломийка стабільна мовна структура, яку можна точно визнати й описати, не повинно бути спірним, якщо я це на початку добре обгрунтував. Дискутивним, однак, залишається питання, яка мала б бути конкретна соціальна функція коломийки. На мою думку, це емоціоналізовані взаємозв'язки між суб'єктом і об'єктом, поетом і світом в сенсі вираження одного відчуття, одного емоційного аспекту душі й універсуму, в котрому прислів'я – вираз одного споглядального виміру

взаємин людини і його досвіду зі світом і самим собою, або в котрому загадка – вираз одного імагинативного аспекту тих самих взаємозв'язків. Звичайно, в літературних текстах перебувають у взаємозв'язку імагінація і рефлексія та емоція. Імагінація – властивість літератури визнати більш глибокі зв'язки між, на перший погляд, непов'язаними предметами, явищами і смислами. Але в коломийці саме емоція однозначна і чиста, як смуток, страх, радість, гордість та подібне, вона є її диференціальною соціальною функцією. І оскільки для розуміння людського досвіду в загадці ви не повинні упізнати наявність певної народної традиції чи системи в одному міфологічному універсумі, то ви можете відрізнити, послуговуючись мовою, з середовища певної людської ситуації, однозначну чисту емоцію, яка охопила поета і людину в момент читання одної коломийки. Коломийка завжди передає почуття від змісту екзистенціальної ситуації до форми через прийом психологічного паралелізму (за Веселовським). Ця емоціоналізуюча функція взаємин людини і світу якраз відповідає важливому критерію Йолесового сузір'я однорідних форм.

Однак слід звернути увагу, що такі зародки ліричного тексту, такі однорідні форми, як коломийка в українській і руснацькій мовах і, відповідно, в народі мають і інші народи: серби – бетярац, поляки – краков'як, росіяни – частушку, іспанці – коплу, французи – куплет з різними варіантами здійснення метрики. При цьому звернемо увагу, що досвід і з глибини століть свідчить про спільність руснаків і українців, якого немає ані в словаків, ані в поляків. Адже там, де словаки і поляки перейняли текст (значення) від русинів, асимілюючи його, вони не могли перейняти ані метричну структуру, ані однорідну форму. Строфічна і особливо генеалогічна охопленість емоцією та тенденцією, що сприяє емоціоналізації взаємозв'язку поета і світу, завжди бувають упізнавані. Цей жанр десятої однорідної форми, можливо б, належало загалом визначати як ліричні тріски, *ліричні іскри* (scintilla lyrica) або по-сербски *скратице*, як мені запропонував Крунослав Праніч.

Також сказано, що коломийка в усній реалізації обов'язково з'являється в ланцюжковій, влаштованій залежно від ситуації, в котрій коломийки промовляють або співають. Так живуть і бетярці, і частушки, а також й інші однорідні форми ліричних іскор. Мені не відомо, щоб в сербській літературі написано в'язанку бетярців або вінок бетярців; проте в руснацькій літературі існує *вінок коломийок*. Такий вінок коломийок репрезентує вже згаданий твір Г. Костельника «З могого валала» (1904). Цей твір, отже, розширює віршове, строфічне і генеалогічне життя коломийки, що дає можливість говорити *про коломийку і коломийковий вінок* не в сенсі усталеності сонету і сонетного вінка, але, цілком певно, з окремою парасоціальною функцією; коломийка і коломийковий вінок

мають меншу формальну канонічність, але ніяк не менші парасоціальні, точніше, паранаціональні функції. Створювання вінка, а Костельників приклад на це вказує, передбачає два творчі принципи, зумовлені природою коломийки як однорідної форми: неприхильність на рівні строфи і на рівні форми до чітких, а ще більше до сильних стрижневих ідей як мисленневих конструктивних осей тексту, і важливість того горизонту, з чийого осередку, психологічного, екзистенціального або історичного, поет співає. В Костельниковім випадку тим горизонтом і тим осередком є сільська ідилія і формальне пов'язування коломийок як віршових, строфічних і генеалогічних реалізацій у вінок за допомогою різних варіантів *ліричних паралелізмів*. Однак на генеалогічному рівні тексту існує вирішальна неприхильність до

стрижневих ідей. Це, зрештою, в таких первинних формах не є несподіванкою, бо сенс і необхідність, щоб вірш постав у вигляді ясної, докінченої і здуманої сукупності, приносить новіший час і новіший поетичний досвід. Цілі літературні традиції, скажімо східні, і менш-більш давні, і сьогодні залишаються своїм літературним досвідом вирішально пов'язані зі строфою як проявом форми реалізації літературного тексту.

Якщо будь-який із запропонованих термінів і понять – *коломийка і ліричні іскри* як десята Йолесова однорідна форма, *коломийковий вінок* – залишаться в літературній теорії, або хоча б в описі взаємозв'язку вірша і жанру, – пропозиція одного поета теоретикам вірша матиме повноту сенсу, а руснацька й українська література залишать свій внесок у спадщині загальної літератури.

Юліан Тамаш

МИРОВОЙ ПОЭТ ШЕВЧЕНКО: ИСТОЧНИКИ И СЛЕДСТВИЯ

Аннотация. Шевченко, в отличии от других европейских романтиков национального типа, – весь Восток без Запада, без так называемого романтического иррационализма, не только относительно своей связи с народом и фольклором, но и в литературном формировании, поэтике, мифологии и коммуникации с миром. Первый раз Запад не супериорный, потому что не влияет на Восток, потому что здесь Восток – первоначальная и отдельная историко-типологическая аналогия Запада, так сказать, равноправная, хотя и самобытная. Там, где Шевченко имел преимущество в истоках, он терял в коммуникативности с миром, в частности с тем более широким от славянского Востока. Однако Шевченко – большой поэт в том значении, которое вкладывал Гете, говоря о мировой литературе: мировая литература сад с наилучшими стеблями и с деревьями глубокого корня из национальных литературных садов. Стебель Шевченко видно, он шумит, а его голос и сегодня не гаснет, как не угасает голос девичий и соловьиный в его песне-поэзии «Садок вишневый возле дома».

Ключевые слова: Духнович, Шевченко, Костельник, языковые традиции, Йолес, коломийковий веноч, лірические искры.

Julian Tamash

SHEVCHENKO IS THE WORLD POET – ORIGINS AND RESULTS

Summary. Unlike the other European romantics of the national type, Shevchenko didn't separate the East and the West, without the so called romantic irrationalism not only what concerns his connection with the people and folklore, but and in the literary formation, poetics, mythology and communication with the world. At first the West isn't superior because it does not influence on the East and here the East is savage, separate historical and typological analogy to the West, as it were, equal but distinctive. Where Shevchenko has advantage in originality, he lost the communicativeness with the world, especially with that wider than Slavic East. However, Shevchenko is a great poet in that meaning which Goethe put in saying about the world literature: world literature is the garden with the best stems and the trees of deep root from national literary garden. Shevchenko's stem is visual, it makes a noise and its voice doesn't calm down even today as girl's voice in his song-poem "Cherry garden near the house".

Key words: Duhnovych, Shevchenko, Kostelnyk, language tradition, Yoles, kolomian wreath, lyric sparks.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2014 р.

Тамаш Юліан Сілвестрович – доктор наук, академік, професор, голова Воеводинської академії наук та мистецтв, член НАН України, Керівник відділу руснацької мови і літератури на Філософському факультеті Новосадського університету.